

**ELENA GHICA (Dora d'Istria)
(1828 - 1888)**

Radu MOȚOC

Abstract: *Elena Ghica was the writer „who was able to make a European name, whose writings occupy an honorary place in all libraries in Europe, public or private”, said Cezar Bolliac, who, together with Radu Ionescu, drew attention the Romanian public on this brilliant writer. The works of Elena Ghica, with regret, are not known in the country because they have never translated into Romanian. In Russia her books have been translated since 1865-1866. Elena Ghica was appreciated for her literary work, but also for her soul qualities, over 30 biographers wrote about her life and and her work as a writer.*

Key words: *Elena Ghica, writer, literary work*

„O nepermisă uitare acoperă vălul său nedrept, o strălucitoare figură femeiască din veacul al XIX-lea”, avea să scrie prof. Avram Vasculescu despre Elena Ghica, în Editura Cartea Românească, în anul 19411.¹

Faptul că Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900 (1979) și Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent a lui G. Călinescu (1985), nu pomenesc niciun cuvânt despre această scriitoare, ne determină să găsim o explicație, dacă se poate.

Elena Ghica s-a născut la București în data de 22 ianuarie (3 februarie) 1828, fiind primul copil din cei șase ai Marelui Ban al Craiovei, Mihai Ghica (1794-1850), și ai Ecaterinei (Catinca) născută Faca (1809-1853)².

Mihai Ghica era amator de literatură, pictură, numismatică și arheologie, și colecționa obiecte de artă și antichități. Era membru al Societății de Istorie și Arheologie din Odessa (1842) și a fondat Muzeul Național din București.

Ecaterina, mama Elenei era o femeie inteligentă și cultivată, fiind interesată de pictură, literatură și muzică. A tradus în românește, în 1839, cartea *De l'éducation des enfants*, scrisă de D-na Campan³.

Având asemenea părinți, era firesc să fie bine educată. Au contribuit substanțial și profesorii: J. A. Vaillant și Georges Papadopoulos. La numai 15 ani, tânăra prințesă a tradus „Iliada” lui Homer în limba germană. Știa foarte bine nouă limbi: româna, engleza, germana, franceza, greaca, latina, rusa și albaneza, pe care le vorbea cu multă ușurință.

A făcut studii muzicale cu Cicarelli, Persiani, Balfi și H. Ronconi, iar pictura cu celebrul pictor venețian Schiavoni, care a lucrat în Moldova în perioada 1837-1843. Prințesei îi plăcea vânătoarea, călăria, ascensiunea pe munți și înotul, în orele libere⁴.

¹ Avram Vasculescu, *Dora d'Istria*, Seria, C 114, Cunoștințe folositoare, Ed. Cartea Românească, București

² *Le Site de la Famille Ghika*, 2010

³ *Ibidem*, pag. 1

⁴ Avram Vasculescu, *luc. Citată*, pag. 3

Pagini de istorie

După abdicarea domnitorului Alexandru Ghica, în anul 1842, care s-a exilat la Viena, întreaga familie a fratelui său, Mihai Ghica, a călătorit la Viena, Berlin, Dresda și Veneția. Acest periplu a durat șapte ani.

Un episod interesant legat de excelența cunoaștere a limbii grecești, constituie întâlnirea de la curtea regelui Prusiei, Friederich Wilhelm, care îl roagă pe savantul Alexandru Humboldt să descifreze inscripția elenă săpată pe mai multe basoreliefuli. Acest savant, care a fost și profesorul Elenei Ghica, a rugat-o pe eleva lui să descifreze aceste inscripții, lucru pe care prințesa l-a făcut cu mare ușurință⁵.

Fig. 1 Elena Ghica (Din lucrarea „Portrete istorice” a lui G. I. Ionescu-Gion editată în anul 1894)

La vârsta de 21 de ani, întreaga familie revine în țară, după Convenția de la Baltaliman (aprilie 1849). Pe moment, turcii au părăsit țara, dar trupele rusești au rămas. În acest context, Elena Ghica cunoaște un tânăr ofițer rus, care era prințul Alexandru Kotzoff-Massalski, descendent din familia țarilor, cu care se căsătorește în anul 1849⁶.

Se mută cu soțul ei la Sankt Petersburg, unde este preocupată de muzică și pictură. A expus două peisaje la Academia Imperială, pentru care a primit o medalie în anul 1854 din partea juriului⁷.

⁵ Avram Vasulescu, luc. Citată, pag. 3

⁶ G. I. Ionescu-Gion, Portrete istorice, Ed. Librăriei H. Steinberg, București, 1894, pag. 139

⁷ Fam Ghica, op. cit. pag. 2

Pagini de istorie

Războiul din Crimeea, încheiat cu pacea de la Paris, din 1856, a determinat-o pe tânăra prințesă să-și manifeste opiniile foarte liberale, care au deranjat oficialitățile ruse, avertizând-o de mai multe ori și obligând-o să părăsească Rusia țaristă, în anul 1855, la vârsta de 27 de ani.

Dar și brutalitatea soțului a hotărât-o să nu mai calce niciodată în Rusia⁸.

Pentru început a plecat în Elveția, unde l-a pierdut pe fiul ei proaspăt născut.

După ce face mai multe călătorii prin Grecia, Asia, America, Anglia, Italia, Franța și Germania, în anul 1860 se stabilește definitiv în Italia. Aici locuiește în mai multe localități precum Torino, Riviera di Ponente, Genova, Pegli și Florența, unde, în 1872, pe Via Leonardo da Vinci, se afla o casă zidită de filoromânul Angelo de Gubernatis, pe care o cumpără. Era o vilă pe care a mărit-o și înfrumusețat-o și-a împodobit-o cu o superbă grădină cu arbori exotici. Vila aceasta a fost denumită Vila d'Istria, unde a primit foarte mulți musafiri și a trăit până la sfârșitul vieții⁹.

În anul 1855, publică prima lucrare, începută la Sankt Petresburg, intitulată: *La vie monastique dans l'église orientale*, pe care o semnează: Dora d'Istria. Această denumire poate reprezenta: Dor de Dunăre (Istru), dar poate fi și vechea denumire a unei localități de pe malul lacului Sinoe (Istria)¹⁰.

În 11 iunie 1855, a efectuat o ascensiune în Alpi, fiind considerată prima femeie care a avut curajul să urce la o așa înălțime, unde a depus un steag tricolor, brodat de ea cu litere de aur¹¹.

Fig. 2 Elena Ghica. Portret publicat de Liviu Bordaș și cea color 631

⁸ Avram Vasulescu, op. cit. pag.100 ⁹ G. I. Ionescu-Gion, op. cit. pag. 140 ¹⁰ Fam Ghica, pag.2

¹¹ Ibidem, pag. 3

⁹ G. I. Ionescu-Gion, op. cit. pag. 140

¹⁰ Fam Ghica, pag.2

¹¹ Ibidem, pag. 3

Pagini de istorie

Un contemporan al Dorei, doctorul și filosoful Paolo Mantegazza, avea să mărturisească despre viața prințesei în Florența: „... Cei mai mulți vizitatori, din orice națiune sau clasă socială, care se îndeamnă să aibă cinstea de a o cunoaște și a o admira, ea nu vorbește deloc de operele pe care le-a scris sau de cele pe care le va scrie. Primește pe toți cu o grație așa de ospitalieră, cu o curtoazie atât de naturală, că face pe cel mai umil dintre vizitatorii săi să uite că ea e de două ori prințesă și mai mult încă, Regină a Olimpului cugetătorilor și scriitorilor”¹².

După 61 de ani, într-o sâmbătă de 17 noiembrie 1888, s-a stins din viață la Florența, lăsând prin testament vila sa Primăriei orașului, în folosul Institutului de surdo-muți din localitate. Avera sa din România a lăsat-o Primăriei București, care nu a dat numele său niciunei străzi și românii au uitat-o.

A solicitat ca ceremonia înhumării să se facă civil, iar corpul să-i fie incinerat în fața consulilor român și rus. Cenușa sa a fost depusă în crematoriul de la Trespiane, departe de țara sa¹³.

Împortante sunt numeroasele sale scrieri, fiind considerată ca o scriitoare democratică, apărătoare a drepturilor popoarelor balcanice și a neamului românesc, și a fost o luptătoare pentru emanciparea femeiei.

Fig. 3 Portretul Dorei d'Istria făcut la Veneția de pictorul F. Schiavoni -1863

A pus în lumină probleme esențiale și vitale, care afectau viitorul politic și social al grecilor, albanezilor, românilor și slavilor.

În tot ce a scris se pot remarca două idei principale:

Libertatea în orice țară, pentru toți egalitate, democrație sănătoasă și logică. O înspăimânta Rusia, țara despotismului, fără ideal.

Credința sigură în progres, având o aversiune constantă contra obsurantismului

¹² Avram Vasulescu, op. cit. pag. 102

¹³ G. I. Ionescu-Gion, op. cit. pag. 141

oriental sau tiraniei iezuite¹⁴.

Operele literare ale scriitoarei Dora d'Istria sunt foarte numeroase și impresionează prin diversitatea temelor abordate. Din fericire, acum putem beneficia de biografia poate cea mai cuprinzătoare făcută de italianul Bartolomeo Cecchetti (1838-1889), care a cunoscut-o foarte bine pe prințesă. Este și traducătorul în limba italiană a lucrării: Gli Albanesi in Romania – Storia dei principi Ghica (Firenze, 1873).

Acest remarcabil paleograf și arhivist a împărțit activitatea literară a prințesei din perioada 1853-1873, pe mai multe domenii:

1. Istorie literară.

- Poezia populară din Peninsula Balcanică (naționalitățile română, albaneză, serbă, bulgară, și greacă)
- Poezia populară a finomongolilor : La poésie des Ottomans.
- Epopeele: Les études indiennes dans la haute Italie; L'épopée persiana; Les épopées asiatiques.
- Portrete literare: Două portrete ale lui Eliade Rădulescu, unul în L'illustration din 14 noiembrie 1868, și altul la moartea lui, în Neologos din 23 mai și 4 iunie 1872; Littérature roumaine; French literature under the first empire.

2. Chestiunile religioase

- La vie monastique dans l'Eglise orientale (Viața monastică în Biserica orientală)
- The Orthodox Church (Biserica ortodoxă)
- Les Roumains et la Papauté (România și Papalitatea)

3. Chestiuni sociale

- Probleme feminine: Des femmes par une femme (care a fost publicată la Paris și la Bruxelles, fiind tradusă în greacă, italiană și germană și discutată în marile ziare din Europa); Les femmes en Orient; Les femmes fortes.
- Chestiuni de polemică în contra războiului.

4. Economie politică și agricultură, pe care scriitoarea le-a studiat în perioada anilor 1870-1873.

- Munca în America, publicat în „Neologos” din Constantinopol, care cuprinde amintiri din călătoria sa în Statele Unite.

5. Chestiuni artistice

- Venise

6. Chestiuni politice între anii 1855-1860

- Osservazioni sull'organizzazione dei Principati Danubiani
- Gli Albanesi musulmani
- I. Klefti della Grecia moderna

7. Istoria, în care România și popoarele din Balcani sunt subiecte de predilecție. Acest capitol cuprinde studii, biografii și articole istorice:

- Les Héros de la Roumanie
- La Suisse allemande
- Gli Albanesi în Rumenia
- La Nationalité hellénique d'après les historiens

8. Romanele

- Le proscrit de Biberstein -1857

¹⁴ Avram Vasulescu, op. cit, pag. 106

- Eléonore de Haltingen - 1871
- Ghislaine - 1871
- La Venitienne - 1867

9. Viața Orientală

- Serbările române - 1861
- Les Orientaux à Paris - 1867
- Esquisses Albanaises - 1868
- Scènes de la vie serbe - 1868

10. Descrieri de călătorie

- Excursions en Roumélie et en Moreée
- Les Alpes; Le Jura; Le Jorat
- Le iles Ioniennes
- Paysages de la Suisse italienne; De la Roumanie¹⁵.

Dora d'Istria a colaborat la foarte multe reviste¹⁶ și scriitorii care au studiat viața și scrierile ei au fost consemnați de Cecchetti. Apare în mai multe dicționare printre care:

- Dictionnaire des Contemporains, a lui Vapereau - 1893
- Dictionnaire de la Conversation, a lui Duckett și Louvet
- Universal Lexikon, Pier
- Dizionario dei Contemporanei, a lui A. de Gubernatis
- Enciclopedia Română, Diaconoviciu, 1904
- Nouveau Larousse illustré, 1897¹⁷.

Un loc important în operele Dorei d'Istria sunt aceste patru titluri, din multitudinea celor scrise de ea:

- La Suisse allemande
- La vie monastique dans l'Eglise orientale
- Les Femmes en Orient și Les Femmes par une femme

Pentru Elveția, autoarea a fost în admirația acestei națiuni, care a știut să lupte eroid pentru eliberarea de sub jugul străin și a știut să întemeieze o republică democratică.

Pentru a doua lucrare remarcată, autoarea combate monahismul-călugăria, considerând că este contrar adevăratelor precepte ale Evangheliei, împiedicând progresul omenirii¹⁸.

Deosebit de sensibilă, autoarea nu putea rămâne indiferentă la chestiunea feminină, pe care o pune în valoare în cele două volume. Nu ezită să consemneze lipsurile, dar și calitățile femeilor din Orient. Toate într-o conjunctură istorică cu obiceiuri, stare morală și materială, suferințele și aspirațiile acestor femei.

Fiind deosebit de apreciată, primește foarte multe onoruri la cel mai înalt nivel:

- Parlamentul grec, prin decretul din 1868, a proclamat-o în unanimitate cetățeană de onoare a Greciei.
- Orașele italiene Oratino, Castelli, Carovilli au declarat-o cetățeană de onoare a lor.

¹⁵ Avram Vasulescu, op. cit, pag. 106-108 și G. I. Ionescu-Gion, op. cit, pag. 142-145

¹⁶ G. I. Ionescu – Gion, op. cit, pag. 145 17 Ibidem, pag. 146

¹⁷ Ibidem, pag. 146

¹⁸ Avram Vasulescu, op. cit. pag. 115 și G. I. Ionescu-Gion, op. cit. pag. 146

- Regele Carol I a decorat-o cu Medalia Benemerenti de aur, clasa I-a
- A fost admisă în mai multe academii precum cele din Italia, Franța, Germania, Grecia, Turcia, Asia minoră și Austria, dar nu și în Academia Română.
- Începând cu anul 1860, a fost membră de onoare la mai multe societăți precum: Societatea de Arheologie din Atena (1860); Societatea de geografie din Franța (1866); Ateneul din Veneția (1868); Academia din Milano (1868); Academia Raffaello din Urbino (1871); Academia Quiriti din Roma (1873); Academia Pitagorica din Napoli (1873); Academia Națională de Litere din Barcelona; Institutul de arheologie din Buenos Aires (1873); Societatea italiană pentru studii orientale (1873) etc¹⁹.
- Apreciată pentru activitatea sa literară, dar și pentru calitățile ei sufletești, peste 30 de biografi au scris despre viața și activitatea ei de scriitoare. În România, Cezar Bolliac și Radu Ionescu, au atras atenția publicului românesc asupra acestei strălucite scriitoare.

Și G. I. Ionescu-Gion, i-a rezervat un loc de cinste Dorei d'Istria în galeria „Portretelor istorice”, apărută la București, în anul 1894²⁰.

S-a bucurat și de foarte multe traduceri în limba italiană (Bartolomeo Cecchetti, N. Camarda și Zanovi Bicchierai); în limba greacă (D-na Skusis, N. Dragumis, Dr. Kurz); în limba engleză (Hume Greenfield și Anna C. Johnson); în limba albaneză (D. Camarfa și Mitko).

În România începuse o traducere a operelor principale în perioada anilor 1876-1877 de către Grigore Peretz, care a pus în prefață biografia făcută de Cecchetti, tradusă în românește de Sihleanu²¹.

Radu Ionescu a observat motivul pentru care scrierile Elenei Ghica sunt prea puțin cunoscute; este lipsa traducerilor în limba română. Culmea este că în Rusia cărțile ei au fost traduse încă din perioada anilor 1865-1866.

Cezar Bolliac își va asuma misiunea de a edita în limba română toate volumele, și se adresează astfel Ministerului Instrucțiunilor Publice, timp de mai mulți ani, cu rugămintea să sprijine tipărirea acestui autor român: „care a putut să-și facă un nume european, ale cărui scrieri ocupă un loc onorific în toate bibliotecile din Europa, publice sau particulare”²². Din diferite motive, miniștrii conservatori sau liberali nu s-au arătat interesați de acest proiect. În anul 1873, Cezar Bolliac se adresează lui Dimitrie Gr. Ghica, văr cu scriitoarea, care era și administratorul Eforiei Spitalelor Civile. Venirea în țară a Elenei Ghica în anul 1875, a stimulat probabil tipografierea a două volume în anii 1976-1977. Intenția mărturisită pe ultima copertă de a tipografia în final paisprezece volume a rămas doar un vis frumos, pentru că din cauza unor dificultăți financiare nu a mai fost posibilă editarea în continuare. Niciuna din cărțile Elenei Ghica nu a mai fost tradusă sau măcar reeditată în România.

Pe bună dreptate, Cezar Bolliac se întreaba: - A cui e vina? A tuturor literaților români și mai cu seamă a miniștrilor de Instrucțiune Publică²³.

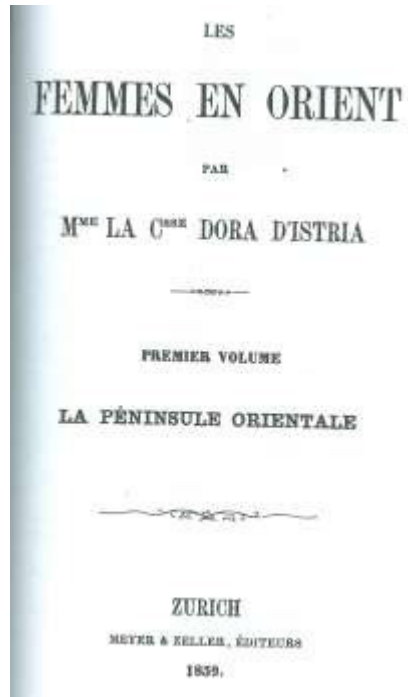
¹⁹ Avram Vasulescu, op. cit. pag. 115 și G. I. Ionescu-Gion, op. cit. pag. 146

²⁰ Avram Vasulescu, op. cit. pag. 121

²¹ G. I. Ionescu-Gion, op.cit. pag. 147

²² Liviu Bordaș, Opere incomplete ale Dorei d'Istria. Istoria unei ediții la 1870. Caiete Critice, nr. 10-11, 2008, pag. 53.

²³ Ibidem, pag. 56

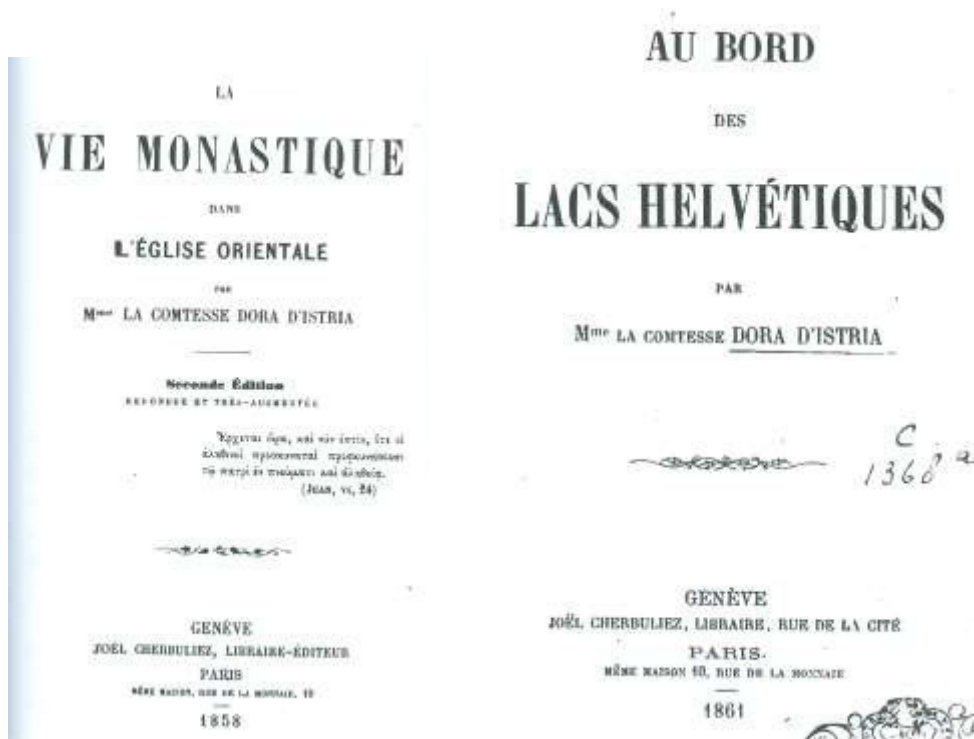

Anexa I : La Suisse Allemande. Vol I -1856
Les Femmes en Orient. Vol I - 1859

Anexa II : Vu de L'Eiger, du Moench și Grindelwald

Anexa III : Le fammes en Orient. Vol I – 1859 Au bord des lacs Helvetiques – 1861

Imp. Thierry Fr, Paris

VUE DU METTENBERG ET DU MONT EIGER
dans la Vallée de Grindelwald.

Anexa IV: Vue du Mettenberg et du Mont Eiger

Anexa V : Excursions en Roumélie et en Morée – 1863 Des Femmes. Vol I - 1865